

Scriptie
Bas Lans
3792498
Onderzoek Seminar III – De postkoloniale ervaring
Dr. Yvonne Kleistra

Soekarno en Soeharto: machtspolitiek in postkoloniaal Indonesië

De Koude Oorlog als instrument ter bevordering van machtsconsolidatie in Indonesië
onder Soekarno en Soeharto.

Inhoud

<i>Inleiding</i>	3
<i>Hoofdstuk 1: Bestaande inzichten aangaande machtsconsolidatie en militaire regimes.</i>	
§ 1.1 Inleiding	9
§1.2 Non-Aligned Movement als instrument	9
§1.3 De idealistische NAM	11
§1.4 Aid-independence	13
§1.5 Legitimiteitsproblemen van een militair regime	13
§1.6 Nationalistisch fanatisme door gebrek aan legitimiteit	15
 <i>Hoofdstuk 2: De opkomst en ondergang van Soekarno</i>	
§2.1 Inleiding:	17
§2.2 Opmars:	17
§2.3 Onafhankelijkheid	18
§2.4 Een toenemend militante houding	19
§2.5 Tegenstrijdigheden	23
§2.6 Verdeel en heers	25
 <i>Hoofdstuk 3: De wisseling van de wacht: Soeharto</i>	
§3.1 Inleiding	28
§3.2 Soekarno's machtsbasis krimpt	28
§ 3.3 Zuivering	31
 <i>Conclusie</i>	34
 <i>Literatuur</i>	36

Inleiding

De dekolonisatie van Nederlands-Indië, oftewel Indonesië, heeft jaren op zich laten wachten en was geen soepel proces. De Nederlandse staat was niet van plan de soevereiniteit zonder slag of stoot over te dragen. Toen dit uiteindelijk na jaren van strijd plaatsvond stond Soekarno als president aan het hoofd van een enorm land getekend door diversiteit. Hetgeen wat alle Indonesiërs bond was hun gezamenlijk antikolonialisme. Gezien de voormalige kolonisator niet meer aanwezig was moest Soekarno een andere manier vinden om zijn diverse bevolking te verenigen en hun steun te verzekeren. Hij moest zijn machtsbasis zien te consolideren en ervoor zorgen dat deze stabiel zou blijven in de komende jaren. Soekarno koos voor een agressieve buitenlandpolitiek die voornamelijk op het Westen was gericht om het nationalisme in zijn land te versterken. Door zich in 1955 op de Bandung conferentie ook publiekelijk tegen de Koude Oorlog uit te spreken had hij een aantal zondebokken waar hij zich tegen af kon zetten. Deze scriptie zal ingaan op de manieren waarop Soekarno en later Soeharto hun macht hebben geconsolideerd met behulp van de internationale politiek.

Soekarno had met zijn charisma, charme en welbespraaktheid een trouw gevolg verzameld. Ook hanteerde hij een uitgekiende verdeel en heers tactiek die inspeelde op de scheuren binnen de Indonesische maatschappij. Gecombineerd droegen deze twee zaken bij aan het aanblijven van Soekarno als president.¹ Soeharto zag de oude gevestigde orde als onderdrukkers die de nieuw opkomende landen exploiteerden en voerde daarom een buitengewoon anti-imperialistisch beleid.² De zogenaamde hulp die de oude gevestigde orde in het westen aanbood, zou enkel zijn bedoeld om de onafhankelijkheid van de net onafhankelijk geworden landen te beperken. Hij benadrukte het belang van zelfstandigheid en hij deelde de Verenigde Staten mee dat ze 'de pot op konden met hun hulp'.³ Met deze houding voer Soekarno een nationalistische koers die Indonesië een zelfstandige en voorspoedige toekomst moest bezorgen.

¹ D. Hindley, 'Indonesian Politics 1965-7: The September 30 Movement and the Fall of Sukarno', *The World Today* 24 (1968) 345.

² F.B. Weinstein, *Indonesian Foreign Policy and the Dilemma of Independence: from Sukarno to Soeharto* (Londen 1976) 19.

³ Weinstein, *Indonesian Foreign Policy and the Dilemma of Independence*, 19.

Soekarno's antikoloniale, anti-neokoloniale, anti-imperialistische en militante antiwesterse buitenlandbeleid kwam volgens het traditionele beeld voort uit zijn extreem nationalistische aard die jarenlang met het Nederlandse koloniale beleid heeft geworsteld. Deze nationalistische idealen kwamen naar voren in zijn beleid, dat hij hoofdzakelijk op een autocratische wijze heeft gevoerd, ondanks de grote invloed van het leger en later de communistische partij in Indonesië, de PKI.⁴ De wonden die de jarenlange vernedering door het kolonialisme hadden veroorzaakt konden het beste worden geheeld door middel van het vernietigen, dan wel negeren van de daders: het imperialistische Westen.⁵ De verdeeldheid in Indonesië maakte het echter lastig voor Soekarno om verkiezingen te houden. Hierdoor lukte het hem niet een werkend parlement te vestigen en in 1957 trok hij alle macht dan ook naar zich toe. Zijn regering was volgens hem een driebenig paard waarop niet te rijden viel en daarom verwelkomde hij de communisten in het parlement, deels om deze beter in de gaten te kunnen houden en deels om enige harmonie onder zijn regime te bewerkstelligen.⁶ Deze harmonie hield voornamelijk in dat Soekarno aan de steun van de Nationalistische partij, de PNI, niet genoeg had om het leger op afstand te houden. Het leger, wat het liefst een door het leger geleide, of in elk geval gesteunde regering voor zich zag, had een aanzienlijke invloed in Indonesië. Door de PKI achter zich te scharen en ze daarmee de illusie op politieke invloed te geven had Soekarno een betrouwbaardere machtsbasis tegenover het leger.⁷ In 1959 schafte Soekarno de westerse vorm van democratie zelfs af, in Azië was geen plek voor een liberale democratie, stelde hij. Daarom voerde hij de *Guided Democracy* als nieuwe bestuursvorm in, waarmee hij zogenaamd geen kant koos in de Koude Oorlog.⁸ Volgens Soekarno leunde het principe van de 'geleide democratie' op de gewoontes van de *musjawarah* en de *mufakat*, waar de beslissingen in traditionele dorpen werden genomen.⁹ Door de keuze om de westerse

⁴ F. P. Bunnell, 'Guided Democracy Foreign Policy- 1960-1965 President Sukarno Moves from Non-Alignment to Confrontation', *Indonesia* 2 (Cornell 1966) 37-38.

⁵ Bunnell, 'Guided Democracy Foreign Policy- 1960-1965', 38.

⁶ T. P. Maga, 'The New Frontier vs. Guided Democracy: JFK, Sukarno, and Indonesia, 1961-1963', *Presidential Studies Quarterly* 20 (Winter 1990) 92.

⁷ D. Hindley, 'President Sukarno and the Communists- The Politics of Domestication', *The American Political Science Review* 56 (December 1962) 915.

⁸ Maga, 'The New Frontier vs. Guided Democracy', 92.

⁹ *Ibidem* 92.

democratie af te schaffen en hiervoor oude inheemse taferelen in de plaats te gebruiken voor bestuurlijke doeleinden werd de nationalistische aard van zijn beleid wederom benadrukt. Door de PKI in zijn regering op te nemen maar ze niet op invloedrijke functies aan te nemen wist hij het leger tevreden te houden, de leiders van de PKI waren blij dat ze niet illegaal verklaard werden en bleven hopen op een kans de macht te grijpen vanuit de positie waarin ze nu geparkeerd stonden.¹⁰

Tussen 1962 en 1965 ontstond er kritiek op het beleid van Soekarno, omdat er volgens velen kansen verspeeld werden om het land verder op te bouwen met behulp van buitenlandse steun, en dat hierdoor de onafhankelijkheid juist op het spel gezet werd.¹¹ Tegen 1965 was de PKI uitgegroeid tot de grootste communistische partij ter wereld die niet aan de macht was. Soekarno had de steun van deze partij nodig om zijn machtsbasis te behouden. De PKI had een psychologisch voordeel, omdat het beschikte over een brede machtsbasis onder het volk en invloed kon uitoefenen op de president. Kortom, het vertrouwen in de eigen overwinning was groot.¹² Politiek gezien had de PKI echter ook een enorm nadeel: ondanks de brede machtsbasis viel de partij buiten de gratie van de politieke elite. Deze zagen de PKI als een bedreiging voor hun sociale, economische en politieke belangen.¹³ De elite zag in het leger een mindere bedreiging, waardoor ze daar hun bescherming zochten. De groeiende invloed van de PKI viel ook niet in goede aarde bij het leger, die dus nog steeds de grootste invloed op de politiek had.

In 1965 werd er door enkele generaals er een *coup d'état* gepleegd. De twee hoofdverantwoordelijken voor de coup waren voormalig communisten. Ze verklaarden echter dat de coup niet vanuit deze ideologie gepland was. Er werden vijf generaals ontvoerd en vermoord maar de coup mislukte omdat er één generaal wist te ontkomen en er één niet in het plan opgenomen was. De laatste was Generaal Soeharto en hij nam de macht over in de nasleep van de mislukte coup.¹⁴ De elite binnen het leger wilde de vijf vermoorde generaals

¹⁰ Hindley, 'President Sukarno and the Communists', 926.

¹¹ Weinstein, *Indonesian Foreign Policy and the Dilemma of Independence*, 31.

¹² D. S. Lev, 'Indonesia 1965- The Year of the Coup', *Asian Survey* 6 (1966) 105.

¹³ Lev, 'Indonesia 1965- The Year of the Coup', 105.

¹⁴ *Ibidem* 107.

wreken. Al snel werd de aanname dat de PKI achter deze coup zat breed gedragen binnen het leger en binnen de samenleving. Binnen enkele dagen werd de pers van communistische invloeden ontdaan: duizenden leden van de PKI en van geassocieerde organisaties werden gearresteerd en/of vermoord en de bureaucratie werd ook van alle communistische invloeden ontdaan.¹⁵ Deze samenloop van omstandigheden zorgde ervoor dat Soekarno's machtsbasis verdween samen met zijn politieke betekenis. Hij mocht symbolisch nog wel enige tijd als president functioneren.¹⁶

Soeharto wist al zijn politieke tegenstanders in de hier op volgende jaren buiten spel te zetten en wist zijn machtsbasis verder te consolideren. Het roer van Indonesië werd omgegooid en de antiwesterse koers werd losgelaten. Soeharto voerde de zogenaamde *New Order* politiek in waarin hij zich ook duidelijk afzette tegen de *Old Order* van Soekarno. Naar schatting zijn tussen de 150.000 en 500.000 communisten en diens sympathisanten vermoord tussen 1965 en 1966.¹⁷ Soekarno en Soeharto hielden er dus duidelijk een ander beleid op na wat betreft de consolidatie van hun politieke macht. Waar Soekarno een extreem nationalistische koers voer, maakte Soeharto meer gebruik van repressie. Ondanks deze verschillen zijn er ook parallellen in hun beleid ten aanzien van consolidatie te herkennen.

Het interessante aan de ontwikkelingen binnen de politiek van het prille, onafhankelijke Indonesië, is dat in veel literatuur naar voren komt dat Soekarno zijn beleid voert op basis van zijn nationalistische streven en zijn anti-imperialistische ideologie.¹⁸ Volgens de meeste literatuur heeft de koude oorlog het beleid van Soekarno beïnvloed doordat de supermachten partijen steunden die het communisme wilden inperken, danwel versterken. Kristin S. Tassin stelt in haar artikel: *"Lift up your head my brother": Nationalism and the Genesis of the Non-Aligned Movement*, dat leiders van Derde Wereldlanden het afzetten tegen de westerse, dan wel oosterse supermachten gebruikten om het nationalisme in hun landen aan te wakkeren en zo hun politieke macht te kunnen consolideren

¹⁵ Lev, 'Indonesia 1965- The Year of the Coup', 108.

¹⁶ Ibidem 109.

¹⁷ Hindley, 'Indonesian Politics 1965-7', 349.

¹⁸ Bunnell, 'Guided Democracy Foreign Policy- 1960-1965', 40.

door de *Non Aligned Movement* in feite als instrument te gebruiken.¹⁹ De *Non Aligned Movement* was een initiatief van een zestal leiders van Derde Wereldlanden en werd in 1961 in Belgrado opgericht.²⁰ Het doel van deze beweging was zich af te zetten tegen de Koude Oorlog door zich niet te binden aan één of meer machtsblokken binnen de Koude Oorlog.²¹ Één van de initiatiefnemers; Soekarno, werd alom geprezen om zijn welbespraaktheid en sterke speeches waarin zijn antiwesterse gevoelens duidelijk naar voren kwamen. Nu blijkt echter dat Soekarno's woorden niet per definitie overeenkwamen met zijn daden. Zowel de Sovjet Unie als de Verenigde Staten hebben aanzienlijke hoeveelheden hulp aan Indonesië verstrekt ten tijde van Soekarno's, alsmede Soeharto hun termijn als president.²² De Sovjet Unie zag kans om vanuit Indonesië invloed uit te kunnen oefenen in zuidoost Azië.²³ De Verenigde Staten wilden het communisme indammen aangezien ze bang waren dat er meerdere Derde Wereldlanden via het 'domino-effect' voor het communisme zouden vallen.²⁴

In deze scriptie onderzoek ik de relatie tussen de Koude Oorlog en de consolidatie van de politieke macht in postkoloniaal Indonesië. De verschillen in de strategieën die Soekarno en Soeharto er op nahielden om hun politieke macht te consolideren ga ik aan de hand van een theoretisch kader waarin verschillende theorieën naar voren komen verduidelijken. De theorie van Tassin is naar mijn mening breder toepasbaar dan enkel op de NAM. Mijns inziens is de Koude Oorlog, namelijk ook als instrument gebruikt door Soekarno, dan wel Soeharto. De vraag waar het om draait in deze scriptie is: hoe hebben de presidenten Soekarno en Soeharto de Koude Oorlog en de daarmee gepaard

¹⁹ K. S. Tassin, 'Lift up your head my brother': Nationalism and the Genesis of the Non-Aligned Movement', *Journal of Third World Studies* 23 (2006).

²⁰ V. Prashad, *The Darker Nations, A People's History of the World* (New York 2007) xvi.

²¹ De *Non Aligned Movement* was een initiatief van India's eerste minister president, Jawahrlal Nehru; Burma's eerste minister president U Nu; Indonesië's eerste president Soekarno; Egypte's tweede president Gamal Abdel Nasser; Ghana's eerste president Kwame Nkrumah; en Joegoslavië's president Josip Broz Tito. Deze beweging streed tegen het kolonialisme, neokolonialisme, imperialisme, neo-imperialisme en tegen de bipolaire machtsverdeling in de wereld.

²² R. Boden, 'Cold War Economics, Soviet Aid to Indonesia', *Journal of Cold War Studies* 10 (2008) 112.

²³ Boden, 'Cold War Economics', 126.

²⁴ Het 'domino-effect' heeft het Amerikaanse buitenlandbeleid in de jaren '50 bepaald. De theorie hield in dat een communistische overwinning in één land een kettingreactie van communistische overnames in de omliggende landen zou veroorzaken.

gaande internationale politiek gebruikt om hun machtspositie te consolideren? Dit vult een hiaat in de literatuur omtrent het instrumentalisme in machtsconsolidatie ten tijde van de Koude Oorlog. In mijn eerste hoofdstuk zet ik aan de hand van een theoretisch kader uiteen hoe de historiografie omtrent dit onderwerp dit soort kwesties analyseert en welke theorieën hierin gebruikt worden. In het tweede hoofdstuk bespreek ik op welke manieren Soeharto zijn macht heeft geconsolideerd en hoe hij daarbij gebruik heeft gemaakt van de internationale politiek. In het derde hoofdstuk bespreek ik hoe Soeharto aan de macht is gekomen en hoe hij daarna zijn macht heeft geconsolideerd. Ten slotte zet ik in de conclusie uiteen in hoeverre ik mijn hoofdvraag heb kunnen beantwoorden in deze scriptie.

Hoofdstuk 1:

Bestaande inzichten aangaande machtsconsolidatie en militaire regimes.

§ 1.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden een aantal artikelen die een bepaalde visie ondersteunen binnen de discussie over machtsconsolidatie in postkoloniale staten besproken. Deze artikelen vormen samen een raamwerk, waarbinnen de analyse van de machtsconsolidatie van Soekarno en Soeharto plaatsvindt aan de hand van de theorieën over machtsconsolidatie en militaire regimes in postkoloniale staten. Hier is een kader gevormd om de analyse van Tassin toe te passen op een breder vlak dan enkel de Non-Aligned Movement waardoor het beleid van Soekarno en Soeharto in een ander daglicht komt te staan.

§1.2 Non-Aligned Movement als instrument

De Amerikaanse historica Kirstin Tassin, stelt dat de oprichting van de *Non-Aligned movement*, ofwel de NAM, een nieuw begin voor de Derde Wereld markeert. Deze beweging van onlangs onafhankelijk geworden landen verzette zich tegen de westerse mogendheden die deze landen in hun militaire machtsblokken probeerden te lokken.²⁵

De situatie waarin de NAM landen verkeerden karakteriseerde zich door de noodzaak aan de ene kant afstand te bewaren tot de politiek-militaire machtsblokken van de supermachten. Aan de andere kant moesten de NAM landen er zorg voor dragen dat hun nieuw verkregen soevereiniteit moest worden gewaarborgd en de levensstandaard van het land moest worden verhoogd.²⁶ Tassin bespreekt hoe verschillende Derde Wereldleiders de NAM als instrument hebben gebruikt om het nationalisme binnen hun land te vergroten en hun legitimiteit als leider te versterken. Het diepe gevoel van gemeenschappelijke identiteit dat ook binnen de NAM voorkwam zorgde in

²⁵ Tassin, 'Lift up your head my brother', 147.

²⁶ Ibidem 147.

sommige landen voor sterke nationalistische tendensen en trots. De charismatische leiders die deze gelegenheid aangrepen betoogden dat er vanuit het buitenland druk op hen werd uitgeoefend om hun recent vergaarde vrijheid weer te ontnemen. De leiders gingen hier openlijk tegenin en ontketenden zo trots bij de bevolking. De genoemde buitenlandpolitiek werd aan deze populaire houding gekoppeld om hun regime beter te legitimeren. Door vervolgens een niet-gebonden verdrag te sluiten lieten ze zien niet te zwichten voor de internationale druk van de supermachten en zo een onafhankelijker beleid te kunnen voeren.²⁷ Deze verantwoording zorgde ervoor dat de macht van de staat sterker geconsolideerd en gaf Derde Wereldleiders meer bewegingsruimte in de binnenlandse politiek.²⁸ Tassin benadrukt dat de Koude Oorlog en het streven naar wereldvrede niet per definitie ten grondslag ligt aan het ontstaan van de *non-Alignment* beweging. Het *non-Alignment* beleid werd gebruikt om de onafhankelijkheid van een staat te benadrukken en een unieke en antikoloniale identiteit te vormen door te weigeren zich aan te sluiten bij een militair of imperialistische supermacht. *Non-Alignment* werd niet als isolationisme gezien, maar als springplank naar gelijke relaties tussen alle landen en de erkenning van de identiteit en effectiviteit van de Derde Wereld.²⁹ De prestaties op het gebied van buitenlandse politiek bleken op de lange termijn de stabiliteit van een regime echter niet te kunnen garanderen.³⁰

De kern van de boodschap die Tassin verkondigt is dat de *non-Alignment* politiek niet hoofdzakelijk een reactie op de Koude Oorlog was, zoals wel vaak wordt verondersteld. Het werd voornamelijk gebruikt door leiders van Derde Wereldlanden om de legitimiteit van hun prille postkoloniale regimes te versterken.³¹ Zij gebruikten het beleid om nationalisme in de hand te werken door in te spelen op gevoelens van trots door middel van een onafhankelijk en sterk buitenlandbeleid. Hiermee werd een sterk 'wij versus zij' gevoel gecreëerd wat eenheid onder de bevolking bevorderde. De identiteit van de Derde Wereld,

²⁷ Niet-gebonden verdrag: dit is in dit geval een verdrag tussen een groot aantal Derde Wereldlanden die zich niet aan één van de twee supermachten wilden binden omdat ze voor hun eigenbelang wilden beslissen. Door zich te verenigen met elkaar konden ze makkelijker als daadwerkelijke kracht tegen de macht van de supermachten in opstand komen.

²⁸ Tassin, 'Lift up your head my brother', 150.

²⁹ Ibidem 152.

³⁰ Ibidem 165.

³¹ Ibidem 151.

het streven naar gelijke relaties tussen alle landen en het nationalistische gevoel wat daar bij vrijkwam was dus van groter belang dan het streven naar wereldvrede en het onthouden van deelname aan de Koude Oorlog. De afkeer tegen het imperialisme was niet onbelangrijk in het *non-Alignment* beleid volgens Tassin. Het was echter in de eerste plaats een manier om de staatslegitimiteit op een nationalistische wijze te consolideren. De positie die Tassin binnen deze discussie aanneemt is omstreden tegenover de traditionele visie over de NAM, waarin het daadwerkelijk om een idealistische beweging ging die zich tegen de bipolaire machtsverhoudingen in de Koude Oorlog keerde.³²

Tassin stelt dat de NAM als instrument gebruikt is door verscheidene leiders om hun machtsbasis te consolideren door de buitenlandpolitiek op de voorgrond te plaatsen. De NAM is echter niet het enige dat als instrument is gebruikt ter consolidatie. De idealen waar de NAM uit voortkwam zijn niet door alle deelnemers van deze beweging even strikt nageleefd. Door zich af te zetten tegen de Koude Oorlog, maar eveneens relaties met beide supermachten te onderhouden wist de Indonesische president Soekarno zich bijvoorbeeld in een aantrekkelijke positie te wringen. De agressieve houding tegen de supermachten, die in zijn speeches aannam, wakkerde de trots en het nationalisme aan van het volk aan. Door de twee supermachten te laten concurreren om invloed binnen het land wist Soekarno de hulp van beide machten te realiseren. De theorie van Tassin heeft dus een breder bereik dan louter de NAM aangezien Soekarno de Koude Oorlog waar hij zich van zou moeten distantiëren juist betrok bij zijn beleid.

³² Prashad, *The Darker Nations*, 11.

§ 1.3 De idealistische NAM

De Indiase historicus, journalist en activist Vijay Prashad beschrijft in zijn boek *The Darker Nations* het ontstaan van het Derde Wereldproject, de oprichting van de NAM en waarom het Derde Wereldproject volgens hem gefaald is. Hij benadrukt fouten die volgens hem binnen de NAM, of door de leiders van de Derde Wereldlanden gemaakt zijn. Prashad is echter wel overtuigd van de idealen die de initiatiefnemers van de NAM meenden te hebben. Hij ziet de NAM dus niet als instrument voor het consolideren van macht binnen de landsgrenzen van deze leiders, zoals Tassin dat doet, maar als een beweging die daadwerkelijk politieke onafhankelijkheid en vreedzame internationale betrekkingen nastreefde.³³ Een belangrijk speerpunt van de NAM was hun afkeer tegen de Koude Oorlog. Het was een beweging van voormalig gekoloniseerde landen die weigerden de bipolaire machtsverdeling in de wereld te erkennen en een wereld wilden creëren die door vrede en gerechtigheid werd geregeerd.³⁴ Het streven om zich niet aan één van de twee supermachten te binden bleek voor vele deelnemers een lastige opgave. In 1955 vond op het eiland Java de Bandung conferentie plaats, hier kwam de vertegenwoordiging van een aantal recent onafhankelijk geworden Afrikaanse en Aziatische landen bijeen om het lot van de Derde Wereld te bespreken. Hier gaf Soekarno, één van de initiatiefnemers van de NAM, nog een opzwepende speech, waarin hij onder anderen het volgende verkondigde:

‘We must inject the voice of reason into world affairs. We can mobilize all the spiritual, all the moral, and all the political strength of Africa and Asia on the side of peace.’³⁵

Zoals in het volgende hoofdstuk zal blijken, komen deze idealen echter niet overeen met de manier waarop Soekarno in de hier op volgende jaren zijn buitenlandpolitiek zou voeren.

³³ Prashad, *The Darker Nations*, 11.

³⁴ Ibidem 13.

³⁵ Ibidem 33-34.

§1.4 Aid-independence

Het buitenlandbeleid voor een postkoloniale staat hangt samen met met het *aid-independence* dilemma, dat de auteur Franklin B. Weinstein in zijn boek: *Indonesian Foreign Policy and the Dilemma of Independence: from Sukarno to Soeharto* aanstipt. De keuze tussen hulp of onafhankelijkheid is voor leiders in de Derde Wereld een ingewikkelde kwestie omdat ze naar beiden verlangen. Het eerste staat het tweede vaak in de weg. Het draait om de vraag hoeveel afhankelijkheid van buitenlandse hulp aanvaardbaar is en hoeveel buitenlandse controle toelaatbaar is.³⁶ Dit is een lastige afweging voor Derde Wereldlanden omdat zij, kort na hun onafhankelijkheid, economisch nog erg zwak waren, wat volledige onafhankelijkheid onmogelijk maakte. Onafhankelijk zijn betekent namelijk niet enkel de eigen soevereiniteit bewaren, maar voornamelijk afhankelijkheid van andere landen vermijden. Veel Indonesiërs zagen neokolonialisme als een gegeven van die tijd. Ze waren er van overtuigd dat ze elk moment tot de ontdekking konden komen dat hun prille onafhankelijkheid een façade bleek te zijn en dat hun lot nog steeds in de handen van buitenlandse krachten lag.³⁷ Voor Soekarno was het dus zaak deze angst in acht te nemen om zijn machtsbasis te consolideren, terwijl hij wel degelijk op de hoogte was van de noodzaak van buitenlandse hulp voor de Indonesische economie.

§1.5 Legitimitetsproblemen van een militair regime

De historicus en docent aan Coventry University Alex Thomson schrijft in het hoofdstuk *Coercion, Military intervention in African politics* van zijn boek: *An introduction to African Politics* over de problemen waar militaire heersers mee geconfronteerd worden en hoe ze daar veelal mee omgaan. De voorbeelden die Thompson aanhaalt, kwamen voor in Afrika, maar het bereik van de theorie is groter. Het eerste probleem dat Thompson aanhaalt is het feit dat met een coup, een precedent wordt geschept. Toekomstige legerleiders zullen dan eerder geneigd zijn een coup te plegen wanneer ze van mening zijn dat het huidige

³⁶ Weinstein, *Indonesian Foreign Policy and the Dilemma of Independence*, 28.

³⁷ *Ibidem* 30.

beleid het landsbelang, of hun eigen belangen niet voldoende behartigt.³⁸ Na een coup zullen bezuinigingsmaatregelen dan ook vaak voorbij gaan aan Defensie om een directe tegencoup te vermijden. Deze bezuinigingen zijn vaak juist noodzakelijk zijn om de economie te stabiliseren.³⁹ Een tweede probleem waar militaire regimes mee te maken krijgen na een coup is het feit dat militairen in eerste instantie niet getraind of ervaren zijn in het regeren. Om dit probleem op te lossen, werd een groot deel van het bureaucratische apparaat van het omvergegooid regime vaak aangehouden. Een dergelijke actie deed af aan de geloofwaardigheid van de betoogde veranderingen.⁴⁰ Het derde en meest ingewikkelde probleem draait om legitimiteit. Voor een militair regime was het lastig om de band met de civiele samenleving te onderhouden, omdat ze met relatief weinig waren en ze relatief ver van de samenleving af stonden. Om een nieuwe band te scheppen, was het leger vaak afhankelijk van de oude, dikwijls corrupte administratie die ze recentelijk omver hadden gegooid.⁴¹ Het bleek lastig de beloftes die er gemaakt werden tijdens een coup na te komen omdat de regimes meer moesten bereiken met dezelfde middelen als het regime dat ze omver hadden geworpen.⁴² Voor een militair regime was het dus buitengewoon lastig om een legitieme machtsbasis te vormen, waardoor er vaak weer werd teruggegrepen naar oude gewoontes waar juist een aversie tegen was. Bij gebrek aan legitimiteit was het vervolgens bijzonder lastig om de te volgen koers te bepalen wat te doen met de verkregen macht.⁴³

President Soeharto, die na een militaire coup aan de macht was gekomen, moest het volk verenigen en zijn legitimiteit snel consolideren. Hij besloot het over een andere boeg te gooien dan Soekarno, wiens legitimiteit steeds verder afbrokkelde in de laatste jaren van zijn regeerperiode. Door de buitenlandpolitiek om te gooien en wel openlijk een kant te kiezen binnen de Koude Oorlog won hij binnen Indonesië de steun van een groot deel van de bevolking. De groeiende invloed van de communisten onder Soekarno werd door

³⁸ A. Thompson, 'Coercion: Military intervention in African politics' in: Idem, *An introduction to African politics* (London 2004) 138.

³⁹ Thompson, 'Coercion: Military intervention in African politics', 138.

⁴⁰ Ibidem 138.

⁴¹ Ibidem 138.

⁴² Ibidem 139.

⁴³ Ibidem 139.

de bevolking ook steeds meer met argusogen bekeken. In tegenstelling tot Soekarno die het imperialistische Westen als zondebok gebruikte, gebruikte Soeharto de communisten als mikpunt. Middels een uitgebreide propagandacampagne wist hij veel niet-communistische bewegingen te overtuigen dat de communisten verantwoordelijk waren voor de moord op de zes generaals tijdens de coup. Om het legitimiteitsprobleem verder te verhelpen was Soeharto gedwongen gebruik te maken van repressie om een bevolkingsgroep politiek onschadelijk te maken. Door dit beleid met harde hand wist hij ook de eerste twee problemen op te lossen.

§1.6 Nationalistisch fanatisme door gebrek aan legitimiteit

In haar artikel *Revolutionary and Antirevolutionary Genocides: A Comparison of State Murders in Democratic Kampuchea, 1975 to 1979, and in Indonesia, 1965 to 1966* verbindt de Amerikaanse professor in de sociologie, Helen Fein, de rol van de staat aan genocides. Ze stelt dat de genocide in Indonesië onder Soeharto tussen 1965 en 1966 uit nationalistisch gedreven fanatisme voortkwam.⁴⁴ Dit relateert ze aan verschillende factoren, waaronder legitimiteitsproblemen. Fein bestempelt de genociden die ze behandelt als 'ideologisch gedreven'. De daders probeerden de maatschappij te herdefiniëren door bepaalde groepen te elimineren. Op deze manier zou een zuivere maatschappij gecreëerd worden, waardoor de staat automatisch legitiem werd.⁴⁵ Vanaf 1960 is Soekarno's koers in toenemende mate als links te karakteriseren. Deze koers bracht conflicterende belangen naar voren. Zelfs zijn charme kon Soekarno niet meer helpen om de cohesie binnen het land te bevorderen.⁴⁶ De massamoorden die onder Soeharto plaatsvonden zorgden voor geheroriënteerde klasserelaties gezien de massale afname van het aantal communisten, die voornamelijk uit de arbeidersklasse kwamen. Militaire en politieke dominantie werd veiliggesteld door tegenstanders te verwijderen. De massamoorden markeerden ook een omslag in de Indonesische rol binnen de Koude Oorlog.⁴⁷

⁴⁴ H. Fein, 'Revolutionary and Antirevolutionary Genocides: A Comparison of State Murders in Democratic Kampuchea, 1975 to 1979, and in Indonesia, 1965 to 1966', *Comparative Studies in Society and History* 35 (1993) 818.

⁴⁵ Fein, 'Revolutionary and Antirevolutionary Genocides', 798.

⁴⁶ Ibidem 801.

⁴⁷ Ibidem 801.

De Verenigde Staten hebben niet actief deelgenomen aan de coup of aan de daaropvolgende massamoorden, maar hebben wel hun steun verleend aan de daders.⁴⁸ De massamoorden zijn ook niet enkel door het leger uitgevoerd. Soeharto heeft de communisten als zondebokken neergezet, zoals Soekarno dat met imperialisten deed. Soeharto wist gebruik te maken van verschillende scheuren in de Indonesische maatschappij zoals klasse, religie en ideologie, hierdoor werden er al snel op lokaal niveau onderlinge vetes uitgevochten.⁴⁹ Het waren dus niet alleen ideologische gevoelens die ten grondslag lagen aan de massamoorden maar ook religieuze kwesties of eigenbelang op lokale schaal.⁵⁰

De massamoord was volgens Fein een middel om de samenleving te herdefiniëren naar het streven van Soeharto en zijn aanhangers. Hiermee consolideerde hij direct de legitimiteit voor de toekomst. Het was voor Soeharto tevens een mogelijkheid de steun van zijn nieuwe patroon, de Verenigde Staten, te verwelkomen. Op lokaal niveau was het een middel voor inwoners om persoonlijke, religieuze of op klasse gebaseerde wrok onder de noemer van het anticommunisme te scharen.⁵¹ Dit is een andere manier om macht te consolideren dan Tassin beschrijft, er zijn echter wel gelijkenissen te trekken. Zo staat het consolideren van macht door het gebruik van een zondebok om eenheid te creëren binnen een staat centraal in beide strategieën. Of dit een ideologische, staatkundige of religieuze entiteit moet zijn staat immers niet vast. Daarnaast heeft Soeharto door de zekerheid van zijn nieuwe patroon, de Verenigde Staten, met veel meer zekerheid kunnen handelen. In feite heeft hij zo de Koude Oorlog als een instrument gebruikt om zijn macht te consolideren. Zoals Fein benadrukt kwamen de ontwikkelingen niet enkel voort uit interne krachten, maar ook uit geplande en onbedoelde interventies van de supermachten.⁵² Dit hoofdstuk is bedoeld als raamwerk om de analyse van het beleid aangaande de machtsconsolidatie van Soekarno en Soeharto met behulp van de internationale politiek te definiëren. Hierbij wordt de nadruk gelegd op

⁴⁸ Fein, 'Revolutionary and Antirevolutionary Genocides', 803.

⁴⁹ Ibidem 804/805.

⁵⁰ Ibidem 806.

⁵¹ Ibidem 814/815.

⁵² Ibidem 819.

het gebruik van verschillende instrumenten door beide presidenten om hun machtspositie te consolideren.

Hoofdstuk 2:

De opkomst en ondergang van Soekarno

§2.1 Inleiding

Het beleid van Soekarno vanaf zijn tijd in het verzet tegen de koloniale overheersers tot aan zijn laatste moment als president is inconsistent geweest. Zijn publieke houding tegenover het Westen echter wel. De verschillen tussen zijn publieke houding en zijn daadwerkelijke beleid zijn erg interessant in het licht van de in het eerste hoofdstuk genoemde literatuur. In dit hoofdstuk wordt Soekarno's loopbaan chronologisch doorlopen en hierbij worden de opvallendste eigenaardigheden aangaande zijn buitenlandbeleid besproken, daarna worden de tegenstrijdigheden hierin belicht en geanalyseerd.

§2.2 Opmars

Soekarno heeft al voor de Koude Oorlog enige fundamenteën voor zijn machtsbasis gelegd binnen de Indonesische maatschappij. Tijdens de Nederlandse overheersing maakte hij deel uit van de Indonesische Nationale Partij, ofwel de PNI. Hij streed voor onafhankelijkheid waardoor hij in de gevangenis belandde.⁵³ Na een jaar kwam Soekarno weer vrij, ondertussen was de PNI versplinterd en Soekarno startte een eigen partij; de Partai Indonesia.⁵⁴ Lang heeft hij niet van zijn vrijheid mogen genieten, want hij werd in 1934 verbannen en later weer gevangen gezet tot zijn vrijlating door de Japanners in 1942. Hetgeen waar Soekarno voor streed, onafhankelijkheid, was wel blijven hangen bij het Indonesische volk. Dergelijke nationalistische beelden waren precies waar de Nederlandse koloniale macht bang voor was geweest. Soekarno groeide uit tot een legende door zich onstuimig af te zetten tegen de overheersende macht.⁵⁵ Tijdens de Japanse bezetting bleef hij dubbelzinnige toespraken op de radio houden waarin hij het nationalisme aan bleef wakkeren.

⁵³ H. P. Jones, *Indonesia: The Possible Dream* (Singapore 1977) 59.

⁵⁴ Jones, *Indonesia: The Possible Dream* 59.

⁵⁵ *Ibidem* 60.

Zijn gevolg bleef op die manier trouw.⁵⁶ Na de Tweede Wereldoorlog verklaarde Soekarno Indonesië onafhankelijk en streed hij vier jaar lang heftig doch diplomatiek tegen de Nederlanders die poogden Indonesië te her-koloniseren. Deze strijd werd in 1949 onder internationale druk beslecht in het voordeel van Indonesië met Soekarno al president.⁵⁷

§ 2.3 Onafhankelijkheid

Nadat Indonesië na jaren van onderdrukking en strijd eindelijk officieel onafhankelijk geworden was, stond het als land in feite in de kinderschoenen. Met name binnenlandse problemen vroegen om aandacht. Het volk dat voorheen verenigd was in de strijd tegen het kolonialisme en zich daarom achter Soekarno schaarde, moest nu achter hem verenigd blijven. In 1955-1956 heerste er breed gedragen onvrede, omdat de verkiezingen in 1955 de problemen binnen de huidige politieke situatie niet op kon lossen. Er waren te veel partijen, er was teveel corruptie en er kon geen politieke en ideologische eensgezindheid gevonden kon worden. In 1957 schafte Soekarno alle politieke partijen af en voerde hij de *Guided Democracy* in. Dit ging ten koste van de verdeelde liberale democratie die in zijn ogen te weinig klaar had weten te spelen.⁵⁸ Vergelijkbare onvrede heerste ook binnen het leger, die tot op dat moment geen politiek programma had gekend. In 1957 veranderde dit, en werd de krijgswet ingevoerd waardoor legerofficieren posities binnen de politiek en de economie konden verwerven.⁵⁹ De officieren hadden een andere kijk op de politiek dan de doorsnee politici en waren niet altijd even voorzichtig. De militaire opvatting van politiek legde de nadruk op eenheid, nationale consensus, gehoorzaamheid en discipline. Deze waarden lagen op één lijn met de geleide democratie van Soekarno, die dan ook gesteund werd door het leger.⁶⁰ Dat het leger zo machtig was geworden was niet naar Soekarno's wens. Soekarno had het verbond met het leger echter nodig om zijn geleide democratie van fysieke kracht te voorzien. De fysieke kracht moest hij vervolgens legitimeren door middel van het

⁵⁶ Prashad, *The Darker Nations*, 35.

⁵⁷ Jones, *Indonesia: The Possible Dream*, 112.

⁵⁸ D. S. Lev, 'The Political Role of the Army in Indonesia', *Pacific Affairs* 36 (1963-1964) 350.

⁵⁹ Lev, 'The Political Role of the Army in Indonesia', 351.

⁶⁰ *Ibidem* 352.

articuleren van ideeën en hiermee de steun van de bevolking achter hen te scharen.⁶¹ Om te voorkomen dat hij een marionet van het leger zou worden door het verbond ging hij ook een verbond aan met de communistische partij, de PKI. De communisten waren niet alleen de grootste politieke groep, ze waren tevens de grootste vijand van het leger.⁶² Door deze twee partijen binnen Indonesië te vriend te houden en ze tegen elkaar te beschermen kon Soekarno zijn geleide democratie doorvoeren en had hij eindelijk een relatief stabiel regime. Het regime transformeerde van een liberale democratie naar een autocratisch bewind. Hier was binnen het parlement beduidende kritiek op. Er was een aanzienlijke groep mensen die de antidemocratische ontwikkelingen op zijn minst als problematisch zagen en geruchten over een *coup d'état* hingen in de lucht. Deze onenigheid werd opgelost doordat Soekarno het volk weer wist te verenigen tegen een gemeenschappelijke vijand, Nederland dat West Nieuw Guinea niet op wilde geven.⁶³

§ 2.4 Een toenemend militante houding

Vanaf het einde van de jaren 1950 begint het buitenlandbeleid onder de geleide democratie aanzienlijk militanter anti-imperialistisch, antiwesters en anti-neokoloniaal te worden. Dit beleid had zijn wortels in de ervaringen van de traumatische dekolonisatie, maar de manier waarop het in die periode verder vorm kreeg was louter aan President Soekarno te danken.⁶⁴

De houding van Soekarno tegenover het Westen werd in 1955 duidelijk op de *Bandung* conferentie, waar hij een indrukwekkende toespraak hield waarin hij de Derde Wereldlanden opriep zich te verenigen tegen het imperialistische Westen. Het formele imperialisme was volgens Soekarno dan wel voorbij, maar het Westen bleef invloed uitoefenen via economie, politiek en de Koude Oorlog.⁶⁵ Op deze manieren konden voormalige koloniën toch onder westerse controle gehouden worden. Soekarno riep de Derde Wereld op zich te verenigen tegen

⁶¹ Ibidem 353.

⁶² Lev, 'The Political Role of the Army in Indonesia', 353.

⁶³ Jones, *Indonesia: The Possible Dream*, 253.

⁶⁴ Bunnell, 'Guided Democracy Foreign Policy- 1960-1965', 37-38

⁶⁵ Prashad, *The Darker Nations*, 34.

het Westen en de Koude Oorlog. De vrede bewaren zou het voornaamste doel zijn geweest.⁶⁶

Hoewel Soekarno's ideologie elementen van verschillende andere ideologieën bevatte, neigde het naar het communisme: aldus de Verenigde Staten. Al in 1957 heerste er in Washington grote bezorgdheid over het verliezen van Indonesië aan de communisten aangezien de PKI maar bleef groeien. De Verenigde Staten gingen vanaf toen alles op alles zetten om dit te voorkomen.⁶⁷ Er brak een kleine opstand tegen Soekarno uit. Een anticommunistische rebellengroep werd gesteund door de Verenigde Staten en kwam in opstand. Soekarno reageerde fel: *'don't play with fire'*.⁶⁸ Volgens Soekarno waren De Verenigde Staten verantwoordelijk voor de verslechterde relaties tussen de twee landen. De Amerikanen moesten volgens de Indonesische president beter hun best gaan doen Indonesië te gaan begrijpen.⁶⁹ Deze situatie had een lange nasleep en zette de relaties tussen de twee landen op scherp.

In 1958 begon er nog een conflict dat de gemoederen in Indonesië en in alle betrokken landen bezig zou houden. West Nieuw-Guinea was het gedeelte van Nieuw Guinea wat nog onder Nederlandse controle viel en Soekarno beschouwde dit ook als Indonesisch grondgebied. Dit laatste restje koloniaal gebied van Nederland moest in de ogen van Soekarno gedekoloniseerd, en aan Indonesië toegevoegd worden.⁷⁰ Ook in deze situatie heeft Soekarno de internationale situatie effectief naar zijn hand weten te zetten om daar op verschillende manieren profijt van te verkrijgen, met name op het gebied van ontwikkelingshulp. Deze crisis heeft sterk bijgedragen aan de verschuiving van Indonesië binnen de internationale politiek richting het Communistische blok onder leiding van de Sovjet Unie.⁷¹ Eén van de belangrijkste redenen voor Soekarno om zich verder van het Westen te distantiëren was het feit dat hij geen gehoor kreeg bij de Verenigde Naties. Geen van de vier keer dat de kwestie werd geagendeerd, heeft het de benodigde twee derde meerderheid gekregen, voornamelijk omdat Griekenland het enige westerse land was wat voor de

⁶⁶ Ibidem 34.

⁶⁷ Jones, *Indonesia: The Possible Dream*, 77.

⁶⁸ Ibidem 132.

⁶⁹ Ibidem 132.

⁷⁰ Ibidem 174.

⁷¹ Ibidem 174.

resolutie stemde.⁷² De terughoudendheid van de Verenigde Staten was een doorn in het oog van Soekarno. Hij kon niet begrijpen waarom een land dat tegen kolonialisme was de Indonesië van claim op West Nieuw Guinea niet kon steunen.⁷³

De situatie met West Nieuw Guinea heeft Soekarno veel ontwikkelingshulp vanuit de Sovjet Unie en nationalisme in eigen land opgeleverd. De Verenigde Staten en Nederland hebben hun belangen in dit gebied minder goed kunnen behartigen aangezien Soekarno's positie verstevigd werd. Nederland en andere opposanten van Indonesië, realiseerden zich niet dat ze Soekarno hierdoor de kans hadden gegeven om het nationalisme in zijn land verder op te voeren en zijn dictatuur te versterken.⁷⁴ Tevens zorgde deze situatie ervoor dat de Communistische Partij zijn positie wist te versterken. Net als Soekarno waren zij ook een voorstander van het agressieve buitenlandbeleid waren. De houding van de Verenigde Staten had dus het tegenovergestelde effect van hetgeen waar hun buitenland beleid juist op gericht was: het indammen van het communisme.⁷⁵

Soekarno sprak in 1960 de Verenigde Naties toe over de West Nieuw Guineakwestie en nam hierbij geen blad voor zijn mond. Hij liet duidelijk merken dat wanneer Indonesië niet kreeg waar het volgens hem recht op had, West Nieuw Guinea, militair ingrijpen onafwendbaar was.⁷⁶ Door deze bedreigingen werden de verhoudingen op scherp gezet. Het leger, de beste bondgenoot van de Verenigde Staten binnen Indonesië, werd hierdoor niet meer van militaire hulp voorzien. Generaal Abdul Harris Nasution, de minister van Defensie onder Soekarno, keerde in 1960 met lege handen terug van een afspraak in de Verenigde Staten over militaire hulp. In 1961 reisde hij noodgedwongen af naar Moskou met hetzelfde doel. Hier werd hij met open armen ontvangen en hij keerde ditmaal terug met 400 miljoen dollar aan wapens en de Russische steun in het conflict.⁷⁷ Met het uitzicht op militaire hulp van de Sovjet Unie gaf Soekarno een opzweepende speech waarin hij verkondigde dat: 'voor de haan zou

⁷² Ibidem 177.

⁷³ Jones, *Indonesia: The Possible Dream*, 179.

⁷⁴ Ibidem 185.

⁷⁵ Ibidem 186.

⁷⁶ Ibidem 189.

⁷⁷ Ibidem 189.

kraaien in het nieuwe jaar, West Nieuw Guinea weer onder Indonesische soevereiniteit zou vallen, mits ze volledig verenigd zouden blijven'.⁷⁸

Soekarno heeft de West Nieuw Guinea kwestie gebruikt om zijn eigen positie te versterken om meerdere redenen. Ten eerste omdat deze zaak alle inwoners van Indonesië aan het hart ging. Dit omdat het natievorming betrof wat het nationalisme sterk aanwakkerde. Door deze agressieve buitenlandpolitiek wist Soekarno zijn macht verder te consolideren. Hij wist zijn onderdanen dichter bij elkaar te brengen en zijn aanhang te vergroten. Daarnaast wist hij binnen de internationale politiek van de Koude Oorlog de zaken naar zijn hand te zetten en dat wierp zijn vruchten af in de vorm van militaire steun.⁷⁹ Door het verbreken van de diplomatieke banden met - en de vijandige houding tegenover - Nederland wist Soekarno de macht binnen zijn land te consolideren. Hiermee wist hij de trots en het antikolonialisme te voeden. Daarnaast wist hij bij de USSR zijn eerste grote militaire lening te verkrijgen wat er toe leidde dat de Verenigde Staten hun best gingen doen om Soekarno dichter naar hen toe te krijgen.⁸⁰ Toen Kennedy als President van de Verenigde Staten aantrad nodigde hij Soekarno uit in het Witte Huis om verhoudingen die onder President Eisenhower waren verstoord weer nieuw leven in te blazen. De Verenigde Staten gingen nu het charme offensief met de USSR aan om invloed in Indonesië uit te kunnen oefenen. Hoewel zijn uiteindelijke doel - de steun van de Verenigde Staten in het conflict aangaande West Nieuw Guinea - niet bereikt werd, ging Soekarno wel met opgeheven hoofd naar huis. Kennedy liet Soekarno namelijk zijn persoonlijke helikopter zien en vroeg Soekarno of hij er precies zo eentje zou willen. Dat wilde Soekarno maar al te graag en Kennedy ging er voor zorgen dat er één bezorgd zou worden.⁸¹ De verbeterde verhoudingen tussen de twee staten gaven Soekarno nieuwe hoop.⁸² Zijn felle houding wat betreft het conflict om West Nieuwe Guinea bleef echter onveranderd. Vanaf 1961 werd de kans op daadwerkelijke oorlogsvoering steeds groter. Met de hulp van de Sovjet Unie

⁷⁸ Ibidem 190.

⁷⁹ Jones, *Indonesia: The Possible Dream*, 187.

⁸⁰ F.P. Bunnell, 'The Central Intelligence Agency. Directorate for Plans 1961 Secret Memorandum on Indonesia: A Study in the Politics of Policy Formulation in the Kennedy Administration', *Indonesia* 22 (1976) 133.

⁸¹ Jones, *Indonesia: The Possible Dream*, 195.

⁸² Ibidem 197.

wist Soekarno de dreiging reëel te maken. Tanks en vliegtuigen uit de Sovjet Unie begonnen Indonesië binnen te stromen en op 19 december werd het leger gemobiliseerd.⁸³ De diplomatieke strijd ging uiteindelijk voor korte tijd over in een gewapende strijd maar uiteindelijk werd er op 15 augustus 1962 een akkoord bereikt.⁸⁴ Dit akkoord was voor Soekarno echter een pyrrusoverwinning, hij zou dit conflict gaan missen. Hij had een overwinning geboekt maar een slachtoffer voor zijn agressieve buitenlandpolitiek verloren.⁸⁵ Het winnen van dit conflict woog voor Soekarno achteraf niet op tegen de voordelen die een voortdurende strijd tegen een westerse macht hem bracht. Tevens wist hij met dit conflict de inspanningen van de twee supermachten om hun voet tussen de deur te krijgen binnen Indonesië aanzienlijk te verhogen.

§ 2.5 Tegenstrijdigheden

De militante houding van Soekarno tegenover het Westen bleek achteraf meer een toneelstuk dan een daadwerkelijk beleid. Uit de Sovjetarchieven is gebleken dat tussen 1945 en 1965 Indonesië van alle ontwikkelingslanden (afgezien van Egypte) de meeste economische hulp van de Sovjet Unie heeft ontvangen. Vanaf 1955 zochten zowel de PKI als Soekarno zelf actief naar hulp van de Sovjet Unie. Enkele Islamitische partijen en een gedeelte van het leger waren minder ontvankelijk voor de hulp van deze supermacht. Deze tegenstand mocht echter niet baten, want de relatie tussen de Sovjet Unie en Indonesië groeide spoedig.⁸⁶ In 1956 en 1960 zijn er bilaterale handels- en hulprelaties gevalideerd bij staatsbezoeken tussen de leiders van de twee landen. Soekarno had niet alleen oog voor hulp vanuit de communistische supermacht, hij had in 1956 ook een lening aangevraagd bij de Verenigde Staten. Deze werd echter door President Eisenhower geweigerd.⁸⁷ Om deze regen werd in 1956 de eerste lening door Chroesjtsjov geratificeerd. In totaal heeft Indonesië 789 miljoen roebel aan hulp ontvangen van de Sovjet Unie. Dit was 21 procent van al de hulp die de Sovjet Unie aan niet-socialistische ontwikkelingslanden heeft gegeven.⁸⁸ De

⁸³ Jones, *Indonesia: The Possible Dream*, 204.

⁸⁴ Ibidem 212.

⁸⁵ Ibidem 214.

⁸⁶ Boden, 'Cold War Economics', 110.

⁸⁷ Ibidem 115.

⁸⁸ Ibidem 116.

achterliggende gedachte van de hulp van de Sovjet Unie was dat Indonesië hierdoor de mogelijkheid kregen een snelle economische ontwikkeling door te maken.⁸⁹ Slechts een deel van de economische projecten die opgezet waren met de financiële hulp van de Sovjet Unie waren in 1965 voltooid. Het bleek later dat 90 procent van de verschaftte hulp niet aan economische ontwikkeling, maar aan militaire doeleinden besteed was. Soekarno had met de goedkeuring van de Sovjet Unie besloten dat het opbouwen van een leger de prioriteit moest krijgen om druk uit te oefenen op de claim op West Nieuw Guinea.⁹⁰

Nadat de West Nieuw Guineakwestie in 1962 in het voordeel van Indonesië was beslecht, bleek dat vrede niet het ultieme doel van Soekarno was, zoals hij zeven jaar eerder in Bandung verkondigde. Zijn intenties lagen duidelijk ergens anders aangezien hij direct het volgende militaire conflict startte. Ditmaal moest Maleisië het ontgelden. Soekarno ontketende de *'Crush Malaysia'* campagne, waarin hij probeerde te voorkomen dat de voormalig Britse kolonie internationaal erkend werd. en enkele gebieden van Borneo zou annexeren.⁹¹ Dit conflict is niet uitgelopen tot gewapende strijd, omdat Soekarno werd afgezet door de militaire coup in 1965. Het bewijst echter wel dat een agressief buitenlandbeleid voor Soekarno eerder regel dan uitzondering was. Soekarno had een agressieve buitenlandpolitiek nodig om geen gezichtsverlies te lijden bij zijn eigen onderdanen. Dit was immers waar zijn macht op gebaseerd was, omdat mensen een zekere trots voelde voor hun onverschrokken leider.⁹²

Het feit dat onder Soekarno de macht verdeeld was onder het leger en de PKI, en dat de PKI een groeiende organisatie was, viel niet in goede aarde bij de Verenigde Staten. Om te voorkomen dat Indonesië bij een eventuele dood van Soekarno, of zelfs eerder, in de handen van de Communisten zou vallen, werden er plannen opgesteld om tot op zekere hoogte in te gaan op de eerdere verzoeken van Soekarno voor militaire en economische hulp. Om de Nederlanders te vriend te houden werden deze plannen echter niet volledig doorgevoerd.⁹³ Het werd echter voor het Amerikaanse Ministerie van

⁸⁹ Boden, 'Cold War Economics', 117.

⁹⁰ Ibidem 120.

⁹¹ Ibidem 120.

⁹² Jones, *Indonesia: The Possible Dream*, 62-63.

⁹³ F.P. Bunnell, 'The Central Intelligence Agency', 149.

Buitenlandse zaken steeds duidelijker dan er hulp aan Indonesië aangeboden moest worden om het 'domino-effect' te voorkomen.⁹⁴

Achteraf bleek de hoop van de Sovjet Unie op een bondgenootschap met Indonesië, laat staan integratie binnen het Sovjet machtsblok, ijdel geweest. In de jaren 70 kwam naar voren dat Indonesië een bodemloze put bleek te zijn geweest voor de Sovjet Unie.⁹⁵ De verschillende uitspattingen van Soekarno's buitenlandbeleid zijn lastig te rijmen met zijn opzweepende speech op de Bandung Conferentie in 1955, waarin hij een duidelijke afkeer jegens de bipolaire machtsverdeling in de wereld liet blijken en de Derde Wereld opriep om zich in de NAM te verenigen. Het voornaamste streven van de NAM, het behouden van vrede door middel van geweldloze internationale politiek, bleek niet aan Soekarno besteed.⁹⁶

§2.6 *Verdeel en heers*

Soekarno heeft zijn kaarten gedurende zijn loopbaan goed gespeeld. Hij heeft zich immer agressief opgesteld tegen een wisselend scala aan zondebokken. In zijn strijd voor onafhankelijkheid waren de koloniale overheersers uiteraard het doelwit van zijn opzweepende speeches en sterke tirades. Toen de onafhankelijkheid eenmaal een feit was, stond Soekarno enkele jaren later op als één van de initiatiefnemers van de NAM. Zoals Tassin beschrijft is deze organisatie door vele leiders binnen de NAM gebruikt als instrument om het nationalisme in eigen land te vergroten door een agressieve buitenlandpolitiek te voeren. Door dit nationalisme wisten deze leiders, waaronder Soekarno, hun macht te consolideren doordat het volk mee ging in de strijd tegen de gezamenlijke vijand, in dit geval de Eerste-, en Tweede Wereld. Het bereik van deze theorie beslaat echter niet alleen de NAM, Soekarno heeft deze theorie breder toegepast door ook een aantal aspecten van de Koude Oorlog als instrument te gebruiken om zijn macht te consolideren. Juist hetgeen waar hij zich met de NAM publiekelijk tegen verzette.

Het hulp-onafhankelijkheid dilemma wat Weinstein aanhaalt, stelt dat een balans vinden tussen de hoeveelheid hulp die je als Derde Wereldland aanneemt

⁹⁴ Maga, 'The New Frontier vs. Guided Democracy', 98.

⁹⁵ Boden, 'Cold War Economics', 126.

⁹⁶ Prashad, *The Darker Nations*, 11.

en de hoeveelheid onafhankelijkheid die je daarmee inlevert een erg ingewikkelde kwestie is, omdat de leiders naar beiden verlangen, maar dat beide factoren elkaar in de weg staan. Soekarno wist ook dit aspect te omzeilen door publiekelijk een agressieve houding tegenover buitenlandse hulp aan te nemen. Zo voedde hij het nationalisme te voeden en wist hij zijn macht te consolideren, en gelijktijdig wel enorme hoeveelheden hulp van de twee supermachten aan te nemen.

Door gelijktijdig de NAM en de Koude Oorlog als instrument te gebruiken wist Soekarno als spil in het web de kaarten in de internationale politiek naar zijn hand te zetten. Door zich publiekelijk af te zetten tegen de Koude Oorlog binnen de NAM gebruikte hij de NAM als instrument om zijn macht te consolideren. Hij wist op deze manier in Indonesië zelf een balans te behouden tussen de invloed van de PKI, die gesteund werd door Moskou, en het leger, dat gesteund werd door de Verenigde Staten. Op deze manier kon hij beide supermachten in een charmeoffensief te manoeuvreren waardoor beiden tot grotere investeringen bereid waren. Op deze manier probeerde Soekarno een zo groot mogelijk draagvlak binnen Indonesië te creëren, door zoveel mogelijk vertegenwoordigers bij zijn beleid te betrekken. Ook door een agressieve buitenlandpolitiek te voeren hoopte hij de steun van de gehele bevolking te verzekeren.

Met de verkregen hulp, voor het grootste deel van de Sovjet Unie, wist Soekarno een strijdkracht op te bouwen waarmee hij zijn agressieve buitenlandpolitiek naar een hoger niveau kon brengen. De opgekomen weerstand binnen het parlement door het invoeren van de Geleide Democratie wist hij in de kiem te smoren door onverschrokken ten strijde te trekken tegen de Nederlandse claim op West Nieuw Guinea, en later tegen Maleisië. Soekarno wist toen zijn machtsbasis binnen het parlement aan het afbrokkelen was de aandacht af te leiden met een aantal gemeenschappelijke vijanden.

Zelfs nadat de West Nieuw Guinea-kwestie was afgerond met behulp van de militaire hulp van de Sovjet Unie, uitte Soekarno openlijk het statement: *'prosperity which is the result of begging is meaningless'*.⁹⁷ Dit statement maakte hij, terwijl de Indonesische overheid verwickeld was in een serieuze poging om

⁹⁷ Weinstein, *Indonesian Foreign Policy and the Dilemma of Independence*, 218.

aanzienlijke economische hulp te verkrijgen van het Westen. Het feit dat het Westen deze hulp wilde koppelen aan de eis dat het agressieve buitenlandbeleid van Soekarno op de schop moest, zorgde voor nog meer openlijke afkeur jegens het Westen vanuit de president.⁹⁸ Soekarno bleef volhouden dat Indonesië sterk genoeg was en op zijn eigen benen kon staan en benadrukte wederom dat hulp niet nodig was. Wederom waren er gelijktijdig besprekingen over economische hulp vanuit de Sovjet Unie en de Verenigde Staten. In 1965 werd nog 470 miljoen aan buitenlandse kredieten zeker gesteld.⁹⁹

Aan het einde van zijn regeerperiode werd Soekarno steeds feller in zijn houding tegenover het buitenland. Hij veroordeelde het Westen er keer op keer van er neokoloniale praktijken op na te houden, terwijl hij ondertussen wel enorme bedragen aan economische en militaire hulp accepteerde om in te zetten tegen verschillende buitenlandse actoren. Het inzetten van de NAM als instrument ter bevordering van zijn machtsbasis was dus enkel onderdeel van een politiek spelletje om zijn machtspositie in eigen land zijn voordeel te beïnvloeden. Door de twee internationale supermachten tegen elkaar uit te spelen en zo veel economische en militaire hulp te vergaren, terwijl hij het volk in de waan liet dat Indonesië een sterke onafhankelijke koers voer, wist hij zijn machtspositie lange tijd te versterken met behulp van de Koude Oorlog als instrument. Zijn tegenstrijdige beleid doet vermoeden dat zijn antiwesterse denken niet zo zwaar woog als zijn verlangen naar militaire en economische hulp die hij nodig had om zijn agressieve buitenlandpolitiek, ter consolidatie van zijn macht, vol te houden.

⁹⁸ Weinstein, *Indonesian Foreign Policy and the Dilemma of Independence*, 218.

⁹⁹ *Ibidem* 219.

Hoofdstuk 3:

Wisseling van de wacht: Soeharto

§3.1 Inleiding

Het einde van Soekarno's politieke carrière kwam niet plotseling. Zijn gezondheid verslechterde, hij voer een steeds linksere koers, zijn machtsbasis werd minder en zijn buitenlandpolitiek werd agressiever. Mede door deze factoren ontstond er onrust in Indonesië en begonnen de geruchten over mogelijke coups de ronde te doen. In dit hoofdstuk wordt uiteengezet hoe de zo zorgvuldig geconsolideerde macht van Soekarno kon afbrokkelen en hoe Soeharto vervolgens aan de macht kon komen, zijn macht kon consolideren en welke problemen daarmee gepaard gingen. De coup zelf waarna Soeharto de macht overnam wordt slechts kort besproken.

§3.2 Soekarno's machtsbasis krimpt

Vanaf 1964 haalde Soekarno steeds vaker en steeds feller uit naar de Verenigde Staten en er volgden nu zelfs concrete anti-Amerikaanse maatregelen. Zo werden Amerikaanse oliemaatschappijen bedreigd, Amerikaanse films verboden, Amerikaanse bibliotheken en andere gebouwen werden aangevallen en er werden enorme propaganda posters opgehangen waarop Indonesiërs werden afgebeeld die stokken door een huilende Uncle Sam zijn keel staken.¹⁰⁰

Er heerst nog onenigheid over of Soekarno altijd al een communist was of dat hij de eenheid die hij in zijn land wilde bereiken enkel via het socialisme gerealiseerd zag worden.¹⁰¹ Het werd tegen 1964 wel duidelijk dat de koers die nu gevaren werd er één in de richting van het communisme was.¹⁰² Door zijn extreem agressieve beleid jegens Maleisië verloor hij zelfs binnen de NAM de steun van een aantal landen. Dit bracht hem nog dichter naar het communistische China, waar de communisten in Indonesië erg content mee waren.¹⁰³

¹⁰⁰ J. Hughes, *The End of Sukarno* (Londen 1967) 9.

¹⁰¹ Jones, *Indonesia: The Possible Dream*, 342.

¹⁰² Ibidem 358.

¹⁰³ Bunnell, 'Guided Democracy Foreign Policy- 1960-1965', 64.

Soekarno had het publiekelijk steeds meer over de Djakarta – Peking as en trok Indonesië plotseling terug uit de Verenigde Naties. Dit omdat dat orgaan toch enkel westerse belangen zou behartigen.¹⁰⁴ De Communistische Partij leek nu ook daadwerkelijke politieke invloed te kunnen vergaren door leden van de PKI politieke functies te laten vervullen. Het enige wat ze nog in de weg stond was het leger, hoewel de communisten het leger al wel geïnfiltreerd hadden bleef het grootste deel van de legerleiding anticommunistisch. De traditionele balans die tussen het leger en de communisten bestond, begon uit evenwicht te raken en de communisten werden ongeduldig. Ze wilden de boeren bewapen en hiermee het zogenaamde *fifth force* in het leven roepen.¹⁰⁵ Het leger zag dit als een directe bedreiging van hun geweldsmonopolie wat de balans nog verder verstoorde.¹⁰⁶ De gespannen politieke situatie werd nog verder op scherp gezet door de verslechterende gezondheid van Soekarno. De communisten wantrouwden het leger en *vice versa*, waardoor geruchten van een coup door beide kampen wederom de ronde deden.¹⁰⁷ Door de radicalisering kwamen ook gematigde, niet-communistische groeperingen die in essentie niet anticommunistisch waren in opstand tegen de PKI. De politiek leunde meer naar het communisme, terwijl de bevolking hier niet in mee ging.¹⁰⁸ De positie van Soekarno werd hierdoor steeds minder solide.

Soekarno's machtsbasis brokkelde dus door een aantal factoren steeds meer af. De kracht van zijn positie zat hem in de balans die hij had weten te bereiken tussen verschillende groepen in Indonesië. De twee grootste actoren waren het leger en de PKI. Het leger, dat voor ongeveer 20 procent uit door de Verenigde Staten getrainde officieren bestond, werd door de VS gesteund en was overwegend anticommunistisch.¹⁰⁹ De PKI werd door China gesteund.¹¹⁰ De balans raakt in de loop van de jaren 60 verstoord, doordat Soekarno een steeds

¹⁰⁴ Hughes, *The End of Sukarno*, 10.

¹⁰⁵ Ibidem 11.

The fifth force zou een leger worden wat bestond uit boeren en arbeiders die bewapend waren door de PKI. Hiermee konden de communisten fysieke kracht aan hun politieke partij binden en daarmee de machtsmonopolie van het leger aanvechten.

¹⁰⁶ Ibidem 12.

¹⁰⁷ Ibidem 13.

¹⁰⁸ Jones, *Indonesia: The Possible Dream*, 355.

¹⁰⁹ B. Evans III, 'The Influence of the United States Army on the Development of the Indonesian Army (1954- 1964)', *Indonesia* 47 (1989) 37.

¹¹⁰ Jones, *Indonesia: The Possible Dream*, 353.

linkser beleid ging voeren. Ook zijn steeds agressiever wordende buitenlandpolitiek jegens het Westen viel niet in goede aarde bij de bevolking. De Verenigde Staten begon eisen te stellen aan de hulp die ze gaven, Soekarno moest zijn buitenlandpolitiek temperen of de hulp werd stopgezet. Dit schoot bij Soekarno in het verkeerde keelgat. Hij zag dit als een imperialistische poging de revolutie te dwarsbomen en binnen het hulp-onafhankelijkheid dilemma koos hij dit keer voor onafhankelijkheid, in ieder geval van de Verenigde Staten.¹¹¹ Het onrustige politieke klimaat door het ontbreken van de balans mondde uit in een mislukte *coup d'état*. Hierin werd er gepoogd de anticommunistische legerleiding te elimineren om hier een linkser georiënteerde voor in de plaats te vestigen. De minister van defensie, Nasution wist de dans te ontspringen en hierdoor mislukte deze poging. Generaal Soeharto was geen doelwit van de coup geweest, terwijl hij wel een invloedrijke functie bezat. Hij wist vervolgens de macht over te nemen en de orde enigszins te herstellen. De twee geestelijke vaders achter deze coup claimden dit niet uit communistische overwegingen gedaan te hebben, hier wordt echter nog steeds over gediscussieerd.¹¹² Er was in elk geval indirect bewijs dat de PKI betrokken was bij de coup, dit was genoeg voor het anticommunistische leger om hier maatregelen tegenover te stellen.¹¹³

Soekarno bleef tot 1966 tevergeefs pogingen ondernemen om de macht te heroveren, maar zijn geloofwaardigheid en daarmee zijn machtsbasis was verdwenen.¹¹⁴ Op 11 maart 1966 werd hij overtuigd de macht officieel over te dragen aan Soeharto.¹¹⁵ Soeharto was er ondanks het feit dat hij via een coup aan de macht kwam op gedreven zich aan de constitutie en de wet te houden in zijn acties. Wel voerde hij direct een aantal maatregelen door die zijn machtspositie aanzienlijk verbeterden zonder de wet te overtreden. Hij ontbond het kabinet en arresteerde de achttien communistische en corrupte pro-Soekarno ministers, hij verbood de PKI als politieke partij en voerde nog enkele anticommunistische maatregelen door. Soeharto zocht dus duidelijk niet naar een balans zoals Soekarno altijd had gedaan.¹¹⁶

¹¹¹ Weinstein, *Indonesian Foreign Policy and the Dilemma of Independence* 219.

¹¹² Jones, *Indonesia: The Possible Dream*, 372.

¹¹³ Lev, 'Indonesia 1965- The Year of the Coup', 107.

¹¹⁴ Jones, *Indonesia: The Possible Dream* 394.

¹¹⁵ *Ibidem* 397.

¹¹⁶ *Ibidem* 398.

§ 3.3 Zuivering

In 1965 en 1966 zijn er op grote schaal zuiveringen uitgevoerd waarbij tussen de 150.000 en 500.000 communisten zijn vermoord.¹¹⁷ De eliminatie van de PKI was een noodzakelijk kwaad om een militair regime te vestigen en diens macht te kunnen handhaven.¹¹⁸ Een sfeer van angst en vergelding werd binnen enkele dagen na de mislukte coup door enkele divisies van het leger ingezet. De PKI en diens sympathisanten waren het voornaamste doelwit van de anticommunistische propaganda.¹¹⁹ Zoals Fein al benadrukte, speelden Soeharto en zijn regime in op de scheuren op het gebied van religie, klasse en etniciteit binnen de maatschappij om de communisten in het nauw te drijven. Er werden Razzia's door verschillende jeugdorganisaties gehouden. Deze organisaties waren religieus of klasse bepaald en de razzia's werden door het leger begeleid en van wapens voorzien.¹²⁰ In de vijf jaren na 1966 werd de macht van de *New Order* geconsolideerd, dit was de naam van Soeharto's nieuwe beleid.¹²¹ Alle elementen van de *Old Order* werden verwijderd en er werd een oligarchie onder Soeharto gevestigd.¹²² Hierin speelde het leger een grote rol en werd het staatsapparaat aanzienlijk gecentraliseerd. Daarnaast werden er economische hervormingen door gevoerd gericht op nauwe samenwerking met het Westen.¹²³ De legitimiteit van Soeharto zijn *New Order* beleid is gebouwd op de rol van de 'hersteller van de orde'. De massamoorden hebben door het beeld van de *Old Order* als een tijd van chaos en wanorde neer te zetten, bijgedragen aan de consolidatie van Soeharto's macht. Het beeld werd geschept dat de moorden en razzia's een consequentie van de *Old Order* waren en geen begin van de *New Order* inluidde.¹²⁴ Om een aantal redenen waren de massamoorden cruciaal voor het consolideren van de macht van Soeharto en zijn regime. Ten eerste werd de

¹¹⁷ Hindley, 'Indonesian Politics 1965-7', 349.

¹¹⁸ R. Cribb, *The Indonesian Killings 1965-1966* (Clayton 1990) 22.

¹¹⁹ Cribb, *The Indonesian Killings 1965-1966*, 47.

¹²⁰ Ibidem 49.

¹²¹ Het *New Order* beleid noemde Soeharto zo omdat hij zich afzette tegen het beleid van Soekarno, de *Old Order*. Door dit statement wilde Soeharto benadrukken dat het land een andere koers ging varen en dat de tijd van Soekarno voorbij was.

¹²² Zie voetnoot 121.

¹²³ Cribb, *The Indonesian Killings 1965-1966*, 53.

¹²⁴ Ibidem 58.

leiding en het grootste deel van de structuur van de PKI uit de weg geruimd. Ten tweede gold het als een waarschuwing voor iedereen die de nieuwe gevestigde orde wilde uitdagen. Ten derde was het een historische breuk in de ideologie van de Indonesische staat.¹²⁵ Onder Soeharto was de legitimiteit van de macht van de staat gebaseerd op het vinden van de Indonesische nationale identiteit, onder Soeharto stond de groei en de centralisatie van die staatsmacht centraal. Dus in plaats van het vinden van de controle over de staatsmacht, richtte Soeharto zich op de bouw en groei daarvan.¹²⁶ Het nationalisme was onder Soekarno de drijvende kracht achter de revolutie en het anti-imperialisme. Onder Soeharto werd het nationalisme onderdeel van de hegemonie van de nieuw vergaarde orde en stabiliteit.¹²⁷ Ten slotte waren de zuiveringen gunstig voor de versteviging van de macht op een wijze die Tassin ook aanhaalt in haar theorie. Dat door het goed inspelen op de populariteit van bepaalde tendensen onder de bevolking, het 'wij versus zij' denken als instrument, machtsconsolidatie kan bewerkstelligen.¹²⁸ Ook Fein haalt deze strategie aan als wijze waarop zowel Soekarno als Soeharto hun vijanden hebben 'gepersonaliseerd' om hun eigen machtsbasis te versterken door hun aanhang te verenigen.¹²⁹ De Australische professor Robert Cribb stelt dat in 1965, na een halve eeuw geregeerd te zijn door een Indonesische nationalistische beweging die gekarakteriseerd werd door intense ideologische en fysieke conflicten, miljoenen Indonesiërs anticomunistische sentimenten hadden ontwikkeld en klaar stonden om wraak te nemen wanneer hier zich een kans voor zou voordoen.¹³⁰

In de strijd om zijn macht te consolideren heeft Soeharto de door Soekarno ingeslagen koers richting het communisme afgeslagen. Met de hulp van de Verenigde Staten, wiens hulp aan het Indonesische leger sinds 1965 verdubbelde, heeft hij het communisme systematisch uit Indonesië weten te verwijderen.¹³¹ Mede door deze besluiten heeft Soeharto de drie problemen die Thomson aanhaalt weten op te lossen. Het eerste probleem van de precedent van

¹²⁵ R. Cribb, *The Indonesian Killings 1965-1966* (Clayton 1990) 56.

¹²⁶ Cribb, *The Indonesian Killings 1965-1966*, 53/54.

¹²⁷ Ibidem 60.

¹²⁸ Tassin, 'Lift up your head my brother', 165.

¹²⁹ Fein, 'Revolutionary and Antirevolutionary Genocides', 819.

¹³⁰ Cribb, *The Indonesian Killings 1965-1966*, 61.

¹³¹ Evans III, 'The Influence of the United States Army on the Development of the Indonesian Army', 44.

een coup heeft hij opgelost, door alle politieke tegenstanders binnen het leger uit te schakelen. Met de steun van de Verenigde Staten zijn alle communisten binnen het leger en de politiek van Indonesië uitgeschakeld.¹³² Het tweede probleem, dat militairen niet opgeleid zijn om te regeren, werd omzeild doordat het leger al een grote politieke invloed had voor de machtsovername, toen werd deze macht enkel gedeeld met linkse sympathisanten. Het laatste probleem wat Thomson aanhaalt is het legitimiteitsprobleem. Dit probleem werd tweeledig aangepakt door Soekarno. Enerzijds vergaarde hij de steun van de Verenigde Staten en bestreed hij openlijk het communisme. Mede doordat hij het beeld creëerde dat de wanorde en chaos daaruit voortkwamen, wist hij het niet-communistische gedeelte van de bevolking te verenigen. Anderzijds werd de politieke tegenstand met harde hand onderdrukt dan wel uitgeschakeld. Soeharto wist op deze manier zijn macht sneller en effectiever te consolideren dan Soekarno. Door de tegenstanders in eigen land tot vijanden te bestempelen en ze vervolgens politiek uit te schakelen wist hij orde en stabiliteit te vestigen. Soekarno streefde daarentegen naar het bereiken van een nationale identiteit door zijn vijanden in het buitenland te zoeken. Door zijn legitimiteit te consolideren aan de hand van zijn buitenlandpolitiek kon Soekarno op de lange termijn geen blijvende stabiliteit genereren.¹³³ Soeharto heeft dit in een relatief kort tijdsbestek met grove middelen weten te bewerkstelligen. De macht werd niet geconsolideerd door eenheid door identiteit maar door het creëren van eenheid door de tegenstanders te elimineren. Dit in combinatie met de steun van de VS en de lokale afgunst die jegens de communisten was ontstaan bleek ideaal voor Soeharto's machtsbasis. Door deze snellere consolidatie door middel van repressie en de stabiliteit die dit op lange termijn genereerde zijn er in deze scriptie ook aanzienlijk minder woorden aan geweid dan aan Soeharto's machtsconsolidatie.

¹³² Cribb, *The Indonesian Killings 1965-1966*, 6.

¹³³ Tassin, 'Lift up your head my brother', 165.

Conclusie

Nadat President Soekarno eenmaal aan de macht was gekomen in Indonesië heeft hij een breed scala aan manieren ingezet om zijn macht als president te behouden. Door als initiatiefnemer van de NAM op de voorgrond te treden als een anti-imperialistische leider van een Derde Wereldland liet hij de wereld en zijn onderdanen geloven dat hij streefde naar vrede door zich te distantiëren van de bipolaire machtsverhoudingen van de Koude Oorlog. Zijn doel was het kweken van nationalisme en trots in zijn eigen land om hiermee zijn machtsbasis te consolideren. Soekarno wist in Indonesië de verschillende invloedrijke groepen naast elkaar te laten leven, door als een spil in het web op te treden en de aandacht af te leiden door middel van zijn agressieve buitenlandpolitiek. De balans die ontstond probeerde hij te onderhouden door zijn agressieve buitenlandpolitiek uit te breiden.

In tegenstelling tot zijn publieke uitlatingen over ontwikkelingshulp van de supermachten wist Soekarno wel degelijk dat hij zonder deze hulp zijn land niet verder zou kunnen ontwikkelen. Hij heeft het hulp-onafhankelijkheidsdilemma weten te omzeilen door deze hulp niet publiekelijk te aanvaarden waardoor hij gezichtsverlies onder zijn nationalistische onderdanen wist te vermijden, terwijl hij wel economische hulp kon aanvaarden.

Naast dat Soekarno de NAM als instrument gebruikte om zijn macht te consolideren door zich zo duidelijk tegen de Koude Oorlog af te zetten, gebruikte hij ook de Koude Oorlog als instrument om zijn buitenlandpolitiek in stand te kunnen houden. Met de hulp van de Sovjet Unie wist hij een krijgsmacht op te bouwen waarmee hij zijn beleid naar een hoger niveau kon tillen. Nadat West Nieuw Guinea gewonnen was, richtte hij zijn pijlen op Maleisië, wat zelfs voor enkele leden van de NAM te ver ging. Ook in eigen land namen de kritieken op zijn beleid toe aangezien de economische ontwikkeling van Indonesië te leiden had onder zijn agressieve beleid.

Nadat de Verenigde Staten minder meewerkend werden naarmate de PKI meer invloed kreeg ging Soekarno steeds meer richting het communistische China leunen. Dit zorgde binnen Indonesië ook voor de nodige onenigheid. De

eens zo zorgvuldig in stand gehouden nationalistische balans was verdwenen en daarmee ook de machtsbasis van Soekarno.

President Soeharto gooide het over een andere boeg. Door allereerst de steun van de Verenigde Staten te vergaren wist hij het leger grotendeels voor zich te winnen. Door daarnaast alle politieke tegenstanders vrijwel direct onschadelijk te maken wist hij zijn macht snel te consolideren. Waar Soekarno het Westen als gemeenschappelijke vijand creëerde, deed Soeharto dit met de communisten, in het buitenland en in het binnenland. Door de ontwikkelingen van de laatste jaren voor de coup waren er veel anticommunistische sentimenten die in combinatie met vetes van andere aard tot veel lokale zuiveringen hebben geleid. Deze gemeenschappelijke haat jegens de communisten ingezet door Soeharto leverde hem een geconsolideerde machtsbasis op. De politieke tegenstand werd hierdoor volledig uitgeschakeld.

Hetgeen wat Soekarno en Soeharto hoofdzakelijk gemeen hadden was het personaliseren van de vijanden als zondebokken. Dit hebben beide presidenten kunnen bewerkstelligen door zowel de NAM als de Koude Oorlog als instrumenten te gebruiken. Tassin's theorie van de NAM als instrument is breder toepasbaar dan enkel op de betreffende beweging. Soekarno en Soeharto hebben naast de NAM ook de Koude Oorlog als stroman gebruikt voor hun eigen politieke gewin. Dit gaat in tegen het traditionele beeld van de NAM: dat de initiatiefnemers daadwerkelijk het streven hadden de Koude Oorlog links te laten liggen en zich in te zetten voor geweldloze internationale politiek. Dat Soekarno de internationale politiek zo naar zijn hand heeft weten te zetten, impliceert dat hij de Koude Oorlog heeft gebruikt om zijn macht te consolideren. De agressieve buitenlandpolitiek die hij voerde was zonder de Koude Oorlog als instrument te gebruiken niet mogelijk geweest. Het gebruiken van de internationale politiek om je macht in eigen land te consolideren bleek geen stabiliteit op lange termijn te kunnen verzekeren. Soekarno heeft met zijn buitenlandpolitiek in eerste instantie zijn macht geconsolideerd. Het heeft hem later echter ook de das om gedaan waarna Soeharto het roer om kon gooien. Soeharto heeft met behulp van de Verenigde Staten zijn macht relatief snel kunnen consolideren. Hij gebruikte net als Soekarno een zondebok om eenheid te creëren en ten minste één supermacht voor steun. Dus ondanks de

verschillende koersen die de presidenten voerden, gebruikte ze deels dezelfde strategieën en instrumenten ter bevordering van hun machtsbasis.

Literatuur

Boden, R. 'Cold War Economics, Soviet Aid to Indonesia', *Journal of Cold War Studies* 10 (2008) 110-128.

Bunnell, F. P. 'Guided Democracy Foreign Policy- 1960-1965 President Sukarno Moves from Non-Alignment to Confrontation', *Indonesia* 2 (Cornell 1966) 37-76.

Bunnell, F.P. 'The Central Intelligence Agency. Directorate for Plans 1961 Secret Memorandum on Indonesia: A Study in the Politics of Policy Formulation in the Kennedy Administration', *Indonesia* 22 (1976) 131-169.

Cribb, R. *The Indonesian Killings* (Clayton 1990).

Evans III, B. 'The Influence of the United States Army on the Development of the Indonesian Army (1954- 1964)', *Indonesia* 47 (1989). 25-48.

Fein, H. 'Revolutionary and Antirevolutionary Genocides: A Comparison of State Murders in Democratic Kampuchea, 1975 to 1979, and in Indonesia, 1965 to 1966', *Comparative Studies in Society and History* 35 (1993) 796-823.

Hindley, D. 'Indonesian Politics 1965-7: The September 30 Movement and the Fall of Sukarno', *The World Today* 24 (1968) 345-356.

Hindley, D. 'President Sukarno and the Communists- The Politics of Domestication', *The American Political Science Review* 56 (December 1962) 915-926.

Hughes, J. *The End of Sukarno* (London 1967).

Jones, H.P. *Indonesia: The Possible Dream* (Singapore 1977).

Lev, D. S. 'Indonesia 1965- The Year of the Coup', *Asian Survey* 6 (1966) 103-110.

Lev, D. S. 'The Political Role of the Army in Indonesia', *Pacific Affairs* 36 (1963-1964) 349-364.

Maga T. P, 'The New Frontier vs. Guided Democracy: JFK, Sukarno, and Indonesia, 1961-1963', *Presidential Studies Quarterly* 20 (Winter 1990) 91-102.

Prashad, V. *The Darker Nations, A People's History of the Third World* (New York 2007).

Tassin, K. S. 'Lift up your head my brother': Nationalism and the Genesis of the Non-Aligned Movement', *Journal of Third World Studies* 23 (2006).

Thompson, A. 'Coercion: Military intervention in African politics' in: Idem, *An introduction to African politics* (London 2004) 129 – 148.

Weinstein, F.B. *Indonesian Foreign Policy and the Dilemma of Independence: from Sukarno to Soeharto* (London 1976).